

Дутка О. Я.

Ужгородський національний університет

ЗБАГАЧЕННЯ ОМОНІМІЧНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ВНАСЛІДОК ЗАПОЗИЧЕНЬ ІЗ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Входження запозичених слів до нашої мови є природним і виправданим явищем, адже розвиток різних сфер наукового та культурного життя зумовлює збагачення лексики української мови. Досі актуальним є вивчення поповнення омонімічного складу української мови внаслідок запозичень із різних мов. У пропонованій статті схарактеризовано слова німецького й англійського походження, що разом із лексемами деяких інших мов утворили омонімічні ряди в українській літературній мові. Визначено джерело кожного омоніма з опертям на інформацію з різних лексикографічних джерел. Установлено, що серед запозичень із двох мов, германіزمи є одним із потужних джерел омонімії. За результатами спостережень виокремлено 32 омонімічні ряди, у яких німецька мова з іншими утворює 21 ряд, англійська – 11. Усього досліджено 69 лексем (46 німецького походження і 23 – англійського). Виявлено 16 мовних комбінацій, які утворилися внаслідок взаємодії цих двох мов з іншими: з німецькою – 10 (французька, польська, російська, китайська, арабська, іспанська, португальська, фінська, італійська й тюркські мови) і з англійською – 6 (іспанська, французька, арабська, єгипетська, давньоєврейська й тюркські мови). Прямі запозичення більш чисельні (усього 55 лексем, серед яких – 35 німецького походження, 20 – англійського), ніж непрямі (14 слів, мовою-посередником найчастіше є польська). Простежено, що найчисельнішу групу слів германіزمи утворюють із лексемами французького походження. Інші комбінації нечисленні. Спостережено, що в більшості випадків омонімічне значення розвинулося в середині ХХ ст. (20 оморядів), 10 оморядів (апорт, пінта, план, пул, рабат, сет, табун, фара, фас) зазначені тільки на поч. ХХІ ст., тільки 2 ряди (бунт, гак) відомі з кінця ХІХ ст. Деякі лексеми є давніми запозиченнями, оскільки зафіксовані в історичних пам'ятках української писемності ХV–ХVІІІ ст. (бек, бунт, гак, гурт, лан, мумія, мус, порт, шик, шпик). Окремі іношомовні слова стали компонентами українських фразем (гак, гурт, план) і прислів'їв (гак, гурт, лан, табун, шик). З'ясовано, що проаналізовані нами одиниці стали омонімами на українському ґрунті внаслідок зовнішньої подібності. Дослідження омонімізації іношомовних лексем і визначення шляхів їх появи в українській мові вважаємо перспективними.

Ключові слова: омонімія, лексема, германізм, англіцизм, етимологія, іношомовні запозичення.

Постановка проблеми. У сучасній українській літературній мові вживається низка запозичених слів, які, потрапивши в українське мовне середовище, почали писатися й звучати однаково. На думку Д. Качурина, це найбільш архетипні представники класу омонімів, і щодо їх омонімічного статусу в дослідників та укладачів словників не виникає жодних сумнівів і розбіжностей [13, с. 158], а омонімічне значення в цих словах яскраво виражене. Аналіз лексем, запозичених із германських мов, у складі омонімів нашої мови потребує детального вивчення, що й зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення німецьких запозичень в українській мові має свою історію, яка сягає ще кінця ХVІІІ ст. Однак праць, у яких розглядали б це явище від

кінця ХVІІІ ст. до початку ХХІ ст., мало [16, с. 84]. Зокрема, дослідженню німецькомовних лексем, засвоєних українською мовою, праці присвятили П. Єфименко, І. Шаровольський, Д. Шелудько, Р. Смаль-Стоцький, Л. Булаховський, М. Жовтобрюх, Ю. Жлуктенко, Т. Пиц, С. Тимченко та ін. Але вони не стосуються проблеми омонімії.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких охарактеризовано запозичення з германських мов, омонімія й досі є малодослідженим мовним явищем, зокрема актуальним завданням залишається визначення джерел омонімії української мови, виявлення фактів першої фіксації лексем в українських писемних пам'ятках і лексикографічних джерелах. Важливо встановити час, коли розвинулося омонімічне значення певної лексеми.

Постановка завдання. Мета наукової статті – визначити роль запозичень-германізмів у складі лексичної омонімії сучасної української мови.

Об'єктом дослідження стали тільки ті омонімічні пари й ряди, засвоєні з двох мов, однією з яких є німецька або англійська мова та деякі інші.

Для досягнення поставленої мети виконано завдання: методом суцільного відбору вилучено зі Словника української мови в 11 т., Великого тлумачного словника (2005 р.) лексеми, позначені як омоніми; встановлено джерело кожного запозичення за допомогою лексикографічних праць.

Виклад основного матеріалу. Германізми як складники омонімічних пар і рядів української мови вже були об'єктом дослідження [7], у якому ми аналізували оморяди з лексемами, запозиченими винятково з германських мов. У пропонованій розвідці розглядаємо омоніми, що запозичені з двох мов, однією з яких є німецька чи англійська та деякі інші.

1. Німецька та інші мови

Лексеми, запозичені з німецької мови та деяких інших, кількісно становлять значну групу слів (усього 46 лексем), представлених 10 мовними моделями. Німецькі запозичення разом із французькими утворюють дев'ять оморядів, із польськими – три, з арабськими – два, по одному – з російськими, китайськими, іспанськими, португальськими, фінськими, італійськими й тюркськими. Прямі запозичення (35) переважають над непрямими (11), найчастіше мовою-посередником є польська мова (8). Наші спостереження проілюструємо прикладами:

1.1. З німецької та французької: розм. *шик*¹ ‘особлива вишуканість у манері триматися, одягатися тощо’, ‘багатство, розкіш, пишнота, розраховані на ефект’ [25, т. 11, с. 450] – запозичення з французької мови; фр. *chic* ‘форма, стан’ походить з німецької мови; нім. *Schick* ‘лад, порядок’ [8, с. 757; 9, т. 6, с. 414; 20, с. 484; 32, т. 4, с. 437; 34, т. 2, с. 411]; *chic* ‘легкість пензля (художника)’, ‘спритність, вправність’, ‘шик, елегантність’, ‘жарг. овація’, ‘шикарний’ [4, с. 109]; *військ.*, *заст.* *шик*² ‘стрій, шеренга’ [25, т. 11, с. 451] запозичене з німецької мови, можливо, за польським посередництвом; нім. *Schick* ‘форма, стан; лад, порядок’ пов’язане зі *schicken* ‘готувати, упорядковувати’ [9, т. 6, с. 414], *Schick* ‘елегантність, вишуканість’ [14, с. 526]. Лексема запозичена давно, оскільки її фіксують українські писемні пам’ятки XVII ст.: *шик* ‘порядок, стрій, ряд’ [28, кн. 2, с. 493]; це слово також уживається в прислів’ї: з *цього шику коли б не вийшло тишку* [29, с. 148]. Уперше

омонімічне значення в українських словниках зафіксоване в кінці XIX ст.: I *Шик* ‘ряд, кінцівка, наказ’ і II *Шик* ‘шикарний’ [10, с. 1088]. Далі до середини XX ст. однозначне: *шик* ‘шиківність’ [6, с. 308; 21, т. 4, с. 494; 31, т. 4, с. 211].

1.2. З німецької та польської: *бунт*¹ ‘стихийне повстання, заколот’ [25, т. 1, с. 256] – давнє запозичення з польської мови; пол. *bunt* ‘союз, змова, повстання, заколот’, походить від середньовісньонім. *bunt* ‘союз’ спорідн. з *binden* ‘в’язати’ [9, т. 1, с. 296; 20, с. 51; 32, т. 1, с. 241; 36, т. 1, вип. 2, с. 227]. У польській мові омоніми: I *bunt* ‘бунт’, II *bunt* ‘в’язка, бунт’ [18, т. 1, с. 94]; *бунт*² ‘зв’язка, сувій, пачка або тюк якихось матеріалів’ [25, т. 1, с. 256], можливо, через польське посередництво запозичено з німецької мови; нововерхньонім. *Bund* ‘в’язка, вузол, пучок’ пов’язане з дієсловом *binden* ‘в’язати’ [9, т. 1, с. 296; 32, т. 1, с. 241; 36, т. 1, вип. 2, с. 227]. У німецькій мові – омонімічний ряд: *bund*¹ ‘в’язка, жмуток’, *bund*² ‘союз’, ‘об’єднання’, ‘ліга’, *bund*³ ‘пояс (одягу), корсаж (спідниці)’ [14, с. 148]. Уперше слово в нашій мові зазначене в кінці XIX ст. і вже як омонім: I *Бунт* ‘пучок, 6 грубих струн бандури’ та II *Бунт* ‘бунт, повстання’ [10, с. 49]. Хоча потім у словниках зазначалося по-різному: то як омонім, то як багатозначне. На давність слова вказує й те, що історичні словники також подають його з омонімічним значенням: *Бунт*¹ (заколот) ‘бунт’ (1567); ‘союз, згода, перемир’я’ (1627); *Бунт*² (в’язка) ‘бунт’ (1635) [26, вип. 3, с. 96]; *бунть* ‘в’язка, пучок’ (XVII ст.); ‘повстання’ (XVI ст.) [12, т. 1, с. 154].

1.3. З німецької та російської: *вахта*¹ ‘варта, сторожа’ запозичено через польську мову з німецької; нововерхньонім. *Wacht* ‘сторожа’ [8, с. 122; 9, т. 1, с. 341; 20, с. 57; 32, т. 1, с. 280]; *Wache* ‘охорона, військ. варта, мор. вахта’ [14, с. 686]; *бот.* *вахта*² ‘бобівник трилистий’ – запозичення з російської мови; рос. *вахта* [в^ахка, в^ехт] пох. від фін. *vehka* [9, т. 1, с. 341; 32, т. 1, с. 280]. Уперше слово вживається в кінці XIX ст.: *вахта* ‘спостереження’ [10, с. 57]. У середині XX ст. розвинулося омонімічне значення: *вахта*¹ ‘мор., перен. вахта, в^арта’ і *вахта*² ‘бот. бобівник’ [19, т. 1, с. 94].

1.4. З німецької та тюркських мов: *гак*¹ ‘металевий або дерев’яний стрижень, загнутий на одному кінці’ [3, с. 218] (в українську й білоруську мови запозичено із середньовісньонімецької, середньовісньонім. *hake(n)* ‘крюк’ [9, т. 1, с. 454; 32, т. 1, с. 384], *Háken* ‘гак, гачок’, ‘карлючка, позначка’ [14, с. 302]; *гак*² ‘окладна одиниця у феодалній

Прибалтиці, за якою визначався розмір повинностей феодалу' [3, с. 218] – запозичення з тюркських мов; тур., крим.-тат., кар., полов. *hak* ‘платня, винагорода, заслуга, справедливість’ походить від ар. *haqq* ‘правда, справедливість, обов’язок, претензія’ [9, т. 1, с. 454]; *право* ‘hak’ [2, с. 381; 35, с. 230]. Історичні пам’ятки фіксують лексему з XVI ст.: *гакъ* ‘залізний прут’ (XVI ст.); ‘завіса’; ‘рід тортур’ (XVII ст.); ‘шибениця’; ‘загнутий гвіздок’ (XVIII ст.); [12, т. 1, с. 502; 26, вип. 6, с. 183]. В українських словниках зазначене із середини XIX ст.: *гакъ* ‘крюк, крючок’, ‘шип у подковы’ [1, с. 93]. Омонім – наприкінці XIX ст.: *I Гак* ‘30-та частина: як придбання личмана 30-ї віці’ і *II Гак* ‘гак’, ‘див. Ости’ [10, с. 135]. Уживається у фраземі: з *гаком* ‘з невеликим перевищенням (при визначенні приблизної величини, кількості тощо)’ [27, с. 146] та прислів’ї: *обицяли дати «з гаком», а вийшла з того дуля з маком* [29, с. 300].

1.5. З німецької та китайської: *лан*¹ ‘безліса рівнина, рівний, широкий простір; поле’ [25, т. 4, с. 443] через посередництво польської й чеської мов запозичено із середньовісньонімецької; середньовісньонім. *lehen* ‘відданий в оренду маєток’ споріднене з давньонісньонім. *lēhan*, давньофриз. *Lēn* ‘спадщина; маєток; достаток’ [9, т. 3, с. 189; 32, т. 2, с. 456; 36, вип. 9, с. 22]; *лан*² ‘у Китаї та Кореї – одиниця виміру маси’, ‘стара китайська грошова одиниця’ [25, т. 4, с. 443] запозичення з кит. мови, інша назва *лян* [22, с. 479]. Слово давнє, оскільки його фіксують пам’ятки XIV–XV ст.: *ланъ* (одиниця вимірювання орної землі) ‘лан’ (1386–1418); ‘орна земля’ (1443) [24, т. 1, с. 538]. Також входить до складу прислів’я: *Україна одному до границь його ланів, а другому від коліски до гробу серед злиднів* [29, с. 363]. В українських лексикографічних джерелах послідовно вживається із середини XIX ст.: *лань* ‘большое пространство пахатной и засеянной земли’ [1, с. 205; 6, с. 135; 10, с. 396; 21, т. 2, с. 343]. Із середини XX ст. – омонім: *лан*¹ ‘поле, (пашня – ещє) нива, (место косьбы – ещє) покос (с.-х.)’ і *лан*² ‘(китайская денежная и весовая единица) лан’ [19, т. 1, с. 614; 30, т. 2, с. 429].

1.6. З німецької та арабської: *рабат*¹ ‘середньовісний арабський укріплений табір, який мав прямокутний план і стіни з вежами’ [3, с. 1194] – із араб. *Ар-Рібат* (*рібат* ‘укріплений монастир’); *рабат*² ‘комерційна знижка з усієї суми грошей, що належить за товар; надається в разі сплачування готівкою, закупівлі товару оптом тощо’, ‘знижка з суми страхової премії при особливо вигідних для страховальника умовах договору’

[3, с. 1194] – запозичення з німецької мови; нім. *Rabatt* походить від іт. *rabatto* ‘тс.’, пов’язаного з дієсловом *rabbattere* ‘знову звалювати’ < лат. *reabbatuo* ‘знову відсікаю, відраховую’ [8, с. 544; 9, т. 5, с. 9], *Rabatt* ‘знижка’ [14, с. 489]. Уперше слово зазначене у ВТССУМі.

1.7. З німецької та іспанської: *реал*¹ ‘старовинна іспанська срібна монета’ [25, т. 8, с. 466] походить від ісп. *real* ‘королівський’, від *rey* ‘король’ [8, с. 554; 22, с. 708]; в іспанській мові *real*¹ ‘дійсний, справжній’, ‘речовий’ і *real*² ‘королівський’, ‘старовинна іспанська монета’ [11, с. 549]; *реал*² ‘стіл з похилою верхньою дошкою, на яку ставиться каса з шрифтом для складання’ [25, т. 8, с. 466] запозичене з нім. *Regal* [22, с. 708], *Regal* ‘полиця, етажерка, стелаж’ [14, с. 497]. Уперше як омонім ужито в середині XX ст.: *реал*¹ (іспанская монета) *реал*¹ і *реал*² ‘тип. реал’ [19, т. 3, с. 183; 30, т. 5, с. 24].

1.8. З німецької та португальської: *реїс*¹ ‘розмінна монета Португалії в 1854–1911 рр. та Бразилії в 1854–1942 рр.’ [3, с. 1210] походить від португ. *reis* (від *rei* ‘король, монарх’) [22, с. 717]; *реїс* ‘реїс (старовинна португальська і бразильська монета)’, *rei* ‘король, монарх’, ‘карт., шахм. король’ [33, с. 697]; *реїс*² ‘закінчена операція щодо переміщення вантажів або пасажирів транспортними засобами, а також рух цих засобів за визначеним маршрутом’ [3, с. 1210] запозичено з німецької мови; нім. *Reise* ‘подорож’ [8, с. 566; 9, т. 5, с. 50; 20, с. 319; 22, с. 717; 32, т. 3, с. 463; 34, т. 2, с. 108], *Reise* ‘поїздка, подорож, мор. реїс, плавання’ [14, с. 500]. Уперше в нашій мові зазначене на поч. XX ст.: *реїс* ‘переїзд корабля, судна від кінцевого місця до другого’ [5, с. 103], омоніми – у середині XX ст.: *реїс*¹ ‘реїс’ і *реїс*² ‘(монета) реїс’ [19, т. 3, с. 190; 30, т. 5, с. 33].

1.9. З німецької та фінської: *руні*¹ ‘літери давньогерманських алфавітів, що збереглися (перев. у скандинавів) у написах на каменях, зброї, прикрасах і т. ін.’ [25, т. 8, с. 909] запозичення з німецької мови; нім. *Rüne* ‘рунічна літера, рунічний напис’ споріднене з днв. гот. *rūna* ‘таємниця; письмо, руни’ [8, с. 589; 9, т. 5, с. 142; 32, т. 3, с. 517], *Rüne* ‘рунічний знак, руни’ [14, с. 514]; *руні*² ‘народні карельські та фінські епічні пісні’ [25, т. 8, с. 909] запозичено з фінської мови; фін. *runo* ‘пісня, вірш’ через посередництво давніх скандинавських мов зводиться до гот. *rūna* ‘таємниця; письмо, руни’ [8, с. 589; 9, т. 5, с. 143]. Слово зазначене вперше в середині XX ст.: *руні* ‘лінгв., лит. руни’ [19, т. 3, с. 213]. Омонімічне значення першим подає СУМ.

1.10. З німецької та італійської: *гал'* 'нарости на різних частинах рослин, утворені рослинними або тваринними паразитами' [3, с. 218] уважається запозиченням із германських мов; середньовісним. *galle* 'пухлина на нозі коня', давньовісним. *gealla* 'тс.', з якими, можливо, пов'язане це слово, походять від лат. *galla* 'наріст' [9, т. 1, с. 455]; фіз. *гал'* 'найменування одиниці прискорення, що часто використовується в геофізиці' [3, с. 218] – від прізвища італійського фізика й астронома Г. Галілея (1564–1642) [23, с. 230]. Омонімічне значення розвинулося на поч. ХХІ ст.

Отже, серед омонімічних одиниць, запозичених із двох мов, однією з яких є німецька, у більшості випадків омонімія розвинулася в українській мові в середині ХХ ст. Деякі лексеми були омонімами з кінця ХІХ ст. (*бунт, гак*) або стали ними тільки на поч. ХХІ ст. (*апóрт, гал, рабáт, фáра*). Окремі лексеми (*бунт, гак, гурт, лан, м'умія, мус, шик, шпик*) в українській мові закріпилися досить давно, що засвідчують писемні пам'ятки ХV–ХVІІІ ст., також декілька слів є компонентами фразем (*гак, гурт*) і прислів'їв (*гак, гурт, лан, шик*).

2. Англійська та інші мови

Лексеми, які формують омонімічні пари й ряди, запозичені з двох мов, однією з яких є англійська мова, за кількістю поступаються німецьким запозиченням. Утворюючи 6 різних мовних моделей, запозичення з англійської мови та деяких інших формують в українській мові 11 омонімічних рядів (23 слова), а саме із французькою та тюркськими мовами – по три ряди, з арабською – два, з іспанською, єгипетською, давньоєврейською по одному. Прямі запозичення (20) переважають над опосередкованими (3). Свої спостереження підтверджуємо деякими прикладами.

2.1. З англійської та іспанської: *пінта'* 'одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії та США, що дорівнює приблизно 0,56 л' [3, с. 973] – запозичення з англійської мови; англ. *pint* 'пінта', виводиться від фр. ст. *pinte* 'тс.' [9, т. 4, с. 408; 22, с. 648; 23, с. 735], *pint* 'пінта (міра об'єму)', 'кружка пива' [15, с. 302]; *пінта'* 'різновид тропічного трепонематозу' [3, с. 973] походить з ісп. *pinta* 'пляма' (у мові-джерелі омонімія: *pinta'* 'пляма', 'крапля' і *pinta'* 'пінта (одиниця вимірювання рідин і сипучих тіл)' [11, с. 504]). Лексему послідовно фіксують словники ХХ ст.: *пінта* 'пінта' [17, с. 2008; 19, т. 2, с. 454; 30, т. 3, с. 430], *пінта* 'одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії і США, що дорівнює приблизно 0,56 л' [25, т. 6, с. 537]. Омонімічне значення розвинулося на початку ХХІ ст.

2.2. З англійської та французької: *план'* 'креслення, що відображає на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість, предмет, споруду тощо; аркуш паперу, шматок тканини тощо з таким кресленням', 'задум, проект, що передбачають перебіг, розвиток чого-небудь', 'порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція' тощо [3, с. 978] через польське й німецьке посередництво (нім. *Plan*) запозичено з французької мови; фр. *plan* 'план, креслення; побудова, задум, проект; площина', зводиться до лат. *planta* 'підшва, ступня', спор. з гр. *πλατύς* 'плаский, широкий' [9, т. 4, с. 425; 20, с. 270; 32, т. 3, с. 273; 34, т. 2, с. 38] (*план'* 'рівний, плаский' і *план'* 'площина, поверхня', 'план, креслення', 'план, задум' [4, с. 466]), проте в [22, с. 653] воно кваліфікується як запозичення від лат. *planum* 'рівне місце, площина'; *план'* 'розм. наркотик, виготовлений з деяких сортів конопель; висушене листя коноплі' [3, с. 978], напевно, запозичене з англ. *plant* 'рослина' (*plant* 'рослина' [15, с. 303]). Уперше слово зазначене в середині ХІХ ст.: *плань* 'план, плант' [31, т. 3, с. 40]. Словники ХХ ст. теж фіксують лексему: *план* 'план' [17, с. 2015; 19, т. 2, с. 460; 30, т. 3, 442]. Омонім – із початку ХХІ ст. Давність засвоєння цього слова українською мовою підтверджує й фразеологізм: *на першому плані* 'найголовніший, найважливіший' [27, с. 517].

2.3. З англійської та тюркських мов: *бек'* 'іст. у Закавказзі й Середній Азії – титул людей знатного походження, князів або начальників невеликих племен, урядових осіб і військовиків', 'у деяких східних країнах додається до власного імені й означає «пан»' [3, с. 74] – запозичення з турецької мови; тур. ст. *beg* 'намісник', споріднене з тур. *bey* 'пан', очевидно, давнє запозичення з кит. мови [9, т. 1, с. 164; 36, т. 1, вип. 2, с. 82]; *bey* 'господин, бей' [35, с. 67]; *бек'* 'захисник у командних спортивних іграх з м'ячем або з шайбою' [3, с. 74] запозичене з англійської мови; англ. *back* 'захисник' є результатом видозміни значення *back* 'задній', спорідн. з псл. *бокъ*, укр. *бік* [9, т. 1, с. 164; 36, т. 1, вип. 2, с. 82]; в англ. мові слово багатозначне: *back* 'спина', 'спинка стільця', 'задня сторона, виворіт' [15, с. 40]. Із ХVІІІ ст. лексема вже зазначалася в українських пам'ятках: *бегь* 'турецький пан' [12, т. 1, с. 65]. Як омонім в українських лексикографічних працях уперше вжито в середині ХХ ст.: *бек'* 'спорт. бек' і *бек'* 'дорев. бек' [30, т. 1, с. 55; 19, т. 1, с. 46].

2.4. З англійської та арабської: *джин'* 'горілка, перегнана з ялівцевими ягодами' [25, т. 2, с. 263] –

запозичення з англ. *gin* [22, с. 251]; англ. *gin* виникло в результаті скорочення *genewa* 'ялівцева (настойка, горілка)' [36, т. 1, вип. 5, с. 102], *gin* 'джин' [15, с. 190]; **джин**² 'в арабській та іранській міфології – назва добрих і злих духів' [25, т. 2, с. 263] з араб., букв. 'дух' [22, с. 251] (араб. *dzinn* 'злий демон' [36, т. 1, вип. 5, с. 102]). У кінці XIX ст. слово вживається вперше в українських словниках: *джинь* 'горілка (яловцева)' [31, т. 1, с. 180]. Омонім – із середини XX ст.: *джин*¹ '(спиртної напою) джин' і *джин*² 'техн. джин' [30, т. 1, с. 398].

2.5. З англійської та єгипетської: *сет*¹ 'один з головних богів у давньоєгипетській релігії, бог пустелі і зла, брат і вбивця «доброго бога» Осіріса' [3, с. 1310] – запозичення з єгип. мови; *сет*² 'партия гри в тенісі та деяких інших спортивних іграх' [3, с. 1310] походить з англ. *set* [22, с. 757]. В англійській мові омоніми: *set*¹ 'ставити' і *set*² 'набір', 'група', 'сет у тенісі', 'тех. встановлення' [15, с. 357]. Слово зазначається із середини XX ст.: *сет* 'спорт. сет' [25, т. 9, с. 151; 30, т. 5, с. 295]. Омонімія розвинулася на поч. XXI ст. (за ВТССУМом).

2.6. З англійської та давньоєврейської: *хедер*¹ 'с. г. робоча частина зернових комбайнів, що складається з різального апарата, мотовила й транспортера' [25, т. 11, с. 50] – запозичення з англійської мови; англ. *header* походить від *head* 'голова; передня частина' [22, с. 904; 9, т. 6, с. 170], *head* 'голова' [15, с. 203]; *хедер*² 'єврейська релігійна початкова школа для хлопчиків' [25, т.

11, с. 50] сягає давньоєврейського, букв. 'кімната' [22, с. 904; 32, т. 4, с. 233]. Уперше омонімічне значення вказане в середині XX ст.: *хедер*¹ 'с.-х. хедер' і *хедер*² '(єврейська релігійна школа) хедер' [19, т. 3, с. 620; 30, т. 6, с. 321].

Отже, у більшості слів англійського походження, які в українській мові збіглися своїм звуковим складом з іншими запозиченнями, омонімічне значення розвинулося відносно недавно – у середині XX ст. (*бек, джін, порт, хедер, шеріф*) або на поч. XXI (*пінта, план, пул, сет, табун, фас*). Тільки чотири лексеми є давнішими запозиченнями, оскільки два слова зафіксовано в історичних писемних пам'ятках української мови – *порт* (XV ст. і XVII ст.), *бек* (XVIII ст.); лексема *план* входить до складу фраземи – *на першому плані*, а *табун* уживається в прислів'ях.

Висновки і пропозиції. На підставі проаналізованого нами омонімічного матеріалу можна зробити висновок, що запозичення з двох мов (однією з яких є німецька або англійська) належать до потужних джерел омонімії в українській мові. Аналіз лексем іншомовного походження в складі омонімії української мови потребує детального опрацювання, оскільки, крім деяких загальних праць, що присвячені вивченню омонімії в термінології, сьогодні залишається ще багато до кінця не з'ясованих питань. Отже, це складне й неоднозначне за своєю суттю мовне явище потребує системного підходу та конкретизації. Уважаємо перспективними дослідження цієї лексичної парадигми.

Список літератури:

1. Білецький-Носенко П. Словник української мови / упоряд. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 424 с.
2. Богочанская Н. Н., Торгашова А. С. Большой русско-турецкий словарь. Москва : ООО «Дом Славянской книги», 2009. 608 с.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ ; Ірпінь, 2005. 1728 с.
4. Бусел В. Т. Французько-український словник. Українсько-французький словник. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2012. 1104 с.
5. Доманицький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. Київ : Друк. С. А. Борисова, 1906. 128 с.
6. Дубровський В. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 318 с.
7. Дутка О. Я. Германізми у складі омонімів сучасної української мови. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 144–148.
8. Егорова Т. В. Словарь иностранных слов современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 800 с.
9. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
10. Желеховский С., Недільский С. Малорусско-німецкий словарь : у 2 т. Львів, 1885–1886. 1121 с.
11. Іспансько-український словник. Українсько-іспанський словник: 230000 + 210000: два в одному томі: 440000 од. перекладу / за ред. В. Бусела. Київ ; Ірпінь : Перун, 2013. 1136 с.
12. Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. Харків ; Київ : Державне вид-во України, 1930. Т. I: А–Ж. Зошит 1: А–Г. 947 с.

13. Качурин Д. В. Проблема разграничения омонимии и полисемии применительно к практике составления толковых словарей : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык». Москва, 2013. 393 с.
14. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2005. 792 с.
15. Мюллер В. К. Большой современный англо-русский, русско-английский словарь. Москва : Цитадель-трейд, 2009. 1056 с.
16. Пиц Т. Б. До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 84–99.
17. Повна електронна версія академічного «Російсько-українського словника» 1924–1933 рр. / за ред. А. Кримського (А–П). Підготував О. Телемко. Київ : К. І. С., 2007. 3060 с.
18. Польсько-український словник : у 2 т. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1958–1960. Т. 1–2.
19. Русско-украинский словарь : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1969. Т. 1–3.
20. Свиридова Н. М. Этимологический словарь современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 512 с.
21. Словарь української мови : у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Видавництво АН Української РСР, 1958–1959. Т. 1–4.
22. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
23. Словник іншомовних слів / О. Л. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2000. 1017 с.
24. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / за ред. Л. Л. Гумецької, І. М. Керницького. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 1. 632 с.
25. Словник української мови : в 11 т. / уклад. І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
26. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2013. Вип. 1–16.
27. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 787 с.
28. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / підгот. до видання В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ ; Нью-Йорк, 2003. Кн. 1–2.
29. Українські прислів'я та приказки / упоряд. С. В. Мишанич та М. М. Пазяк. Київ : Дніпро, 1984. 392 с.
30. Українсько-російський словник : у 6 т. / за ред. І. М. Кириченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
31. Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український. Львів : НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
32. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. 2-е изд., стереотип. Москва : Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
33. Феерштейн Е. Н., Старец С. М. Большой португальско-русский словарь. 5-е изд., испр. Москва : Живой язык, 2005. 936 с.
34. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Москва : Русский язык, 1999.
35. Юсипова Р. Р. Турецко-русский словарь. Москва : Русский язык : Медиа, 2005. 692 с.
36. Этимологический словарь русского языка / под ред. Н. М. Шанского. Москва : Изд-во МГУ, 1962 [и след.]. Вып. 1. [и след.].

Dutka O. Ya. ENRICHMENT OF THE HOMONIMAL COMPOSITION OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A RESULT OF BORROWINGS FROM GERMAN LANGUAGES

The entry of borrowed words into our language is a natural and justified phenomenon, because the development of various spheres of scientific and cultural life determines the enrichment of the vocabulary of the Ukrainian language. It is still relevant to study the replenishment of the homonymous composition of the Ukrainian language as a result of borrowings from different languages. The proposed article describes words of German and English origin, which together with the tokens of some other languages formed homonymous series in the Ukrainian literary language. The source of each homonym based on information from different lexicographic sources is determined. It has been established that among borrowings from two languages, Germanisms are one of the powerful sources of homonymy. According to the results of observations, 32 homonymous series were singled out, in which German forms 21 series with others, English – 11. A total of 69 tokens (46 of German origin and 23 of English) were studied. There were revealed 16 language combinations resulting from the interaction of these two languages with others: 10 with German (French, Polish, Russian, Chinese, Arabic, Spanish, Portuguese, Finnish, Italian and Turkic) and 6 with English (Spanish, French, Arabic, Egyptian, Hebrew and Turkic languages). Direct borrowings are more numerous (total 55 tokens, including 35 of German origin, 20 – of English origin) than indirect (14 words, the intermediary language is often Polish). It is observed that

the most numerous group of words is formed by Germanisms with tokens of French origin. Other combinations are few. It is observed that in most cases the homonymous meaning developed in the middle of the twentieth century (20 homonymous series), 10 homonymous series (aport, pint, plan, pool, discount, set, herd, headlight, face) are listed only at the beginning of the 21st century, only 2 rows (riot, hook) are known from the end of the 19th century. Some tokens are ancient borrowings, as they are recorded in the historical monuments of Ukrainian writing of the 15th-18th centuries (back, riot, hook, band, field, mummy, mousse, port, chic, lard). Some foreign words have become components of Ukrainian phrases (hook, band, plan) and proverbs (hook, band, field, herd, chic). It was found that the units we analyzed became homonyms on Ukrainian basis due to external similarity. Research on the homonymization of foreign tokens and determining the ways of their appearance in the Ukrainian language are considered promising.

Key words: *homonymy, token, Germanism, Englishism, etymology, foreign borrowings.*